

МБУК «Моркинская ЦБС»
Краеведческий сектор Моркинской ЦБ

Сынымутлан шочын ТШок

*(Тисатель, кусарыше Александр ТШоклан
100 ий темме лумеш эртарыме марий сынымут қас)*

2007 год

Марий писатель Александр Ток (Крылов Александр Иванович) 1907 ий 5 октябрьыште Морко районысо Изи Кушна ялеш йорло кресаньык ешеш шочын. Александр Ивановичын пурымаш корныжо кужу да поян лийын. Тудо илышын осал ден кочыжым изинек ужын.

Аваже, йорло марий вате, 11 шочышым - 7 эргым да 4 удырым - ыштен. Суртозан Йогор Йыванын умыржо кучык лийын - ончыклык писательын 7 ияш улмыж годым черланен колен. Ныл ий гыч кок изажым - Тымапи ден Каврим - ялысе поян-влак кырен пуштыныт. Кок изажат Совет власть верч чот шогеныт, варажым 1928 ийыште шке ялыште ял озанлык артельым ыштымеке, Кушна марий-влак тиде колхозлан изак-шоляк Крыловмытын лумыштым пуат. Эн кугу изаже, Прокоп, 1917 ийыште Петроград олаште революционный салтак-влак Полковой комитетыш сайленыт. Прокоп Лениным ужын да ойлымыжым колыштын. Варажым, изажын каласкалымышыжым шарнен, Александр Ток "Шемер верч" ойлымашым возен да 1925 ийыште «У илыш» журналеш савыктен.

1922 ийыште лучко ияш Йыван Эчук комсомолыш пура да вес ийжылан Озанысе совпартшколыш тунемаш кая. Школ деч вара пел талук избачлан пашам ыштымеке Озан олесе университетысе рабфакыште тунемеш.

Шуко моло самырык автор семынак Крылов мурпаша корныжым газетлашке ялкор семын серкалыме гыч туналеш. ойлымашлажым чын лийше негызеш чонен.

1927 ийыште Александр Ивановичын иканаште 2 книгаже лектеш: Озаныште – «Лу ий» очерк книгаже да Москошто – рушла гыч кусарыме «Ялыште» йоча ойлымаш сборник. Очерк книгаштыже Александр Ток Марий кундемын Совет власть ийлесе вашталтыш нерген кутешнен возен.

Писательын «Незабываемые годы молодости» кумшо книгаже рушла 1970 ийыште лектеш. Тыште Ток М.Горький, А Луначарский, Д.Фурманов, А.Гайдар, В.Маяковский дене вашлиймыжым шарналта.

Колымшо ийлаште Александр Иванович Крылов А. Шулдыран, А. Моркомарий, А. Кушнамарий, Чемеж Эчук, А. Петтоки псевдоним дене возен. Ятыр кусарыме книга «Киш» псевдоним дене луктын. Почеламутым А. Иванов псевдоним ден савыктен.

Эн сай ойлымашлажым чумырен Александр Иванович 1933 ийыште Москошто «У» луман сборникым луктеш. Книга марий ялыш у сын, у йула, у шулыш шынен толмо нерген каласкала. Тиде книга Морко Улылсола (тунам Изи Кушнам тыге маныныт) кулак да Шернурысо спекулянт-влак кидеш орланен колышо изаймытланже полеклен. Тиде ий гыч Александр Иванович Крылов Ток псевдонимым налеш. Ток – тиде чыла ситыше лийже манме лиеш.

1928 ий январьыште Александр Иванович Ток Владимир Маяковский ден вашлиеш, тудлан шкенжын кусарыме «Шола марш» почеламутшым марла шергылтарен пуа. Тидын нерген революцийын мурызыжо вескана «Казань» почеламутыштыжо серен:

*Входит второй. Косой в скуле,
И говорит, в карманах, порыскав:*

*«Я – мариец. Твой «Левый»
Дай тебе прочту по-марийски».*

Кугу поэт дене вашлийме деч вара тудын поэзийжым кусарыме пашалан кыртменап пижын да шумлан лишыл ты сомыл деч умыржо мучко йукшен огыл.

Почеламут гыч ужаш теве тыгерак йонга:

*Тушто,
Курык шенгелне
Кече ок ончо волгалтын
Ойлан,
Шужыман мланде велне
Ошкыл, миллион йол дене талын!
Тек авырышт тарлыме банда ден,
Вурсым йоктарышт да кышкышт,
Российым ок сене Антанта!
Шола ден
Шола ден
Ошкыл! (148 ий)*

Але «Советский паспорт» нерген почеламут гыч ужаш:

*Мый дубликатан
эн шерге грузым
Лопка кусенем гыч луктам,
Лудса,
кораныза,
Мый –
Советский Союзын
Гражданинже улам. (1929 ий)*

Ток Маяковскийын ритмикыжым, рифмовка йонжым, стильжым марла ончыктен пуэн кертын.

В. Маяковскийын возымыжым кусарымыж дене пырля Александр Ток поэт нерген статья-влакым марий литератор кокла гыч эн первый возаш туналын. Маяковский деч тунемаш марий поэт-влакым ужын.

Александр Ток шке гыч шуко возен гынат, марий литература историеш утларакшым уста кусарыше улмыж дене мондалтдымын кодын. Тудо марий лудшым М. Шолоховын, С. Маршакын, А.В. Бартон, А.С. Пушкинын, М.Ю. Лермонтовын, Н. Некрасовын, Г. Тукайын эн сай произведенийыштым кусарен.

Александр Ток муро-влакымат кусарен. Теве «Ош куэ пасушто шогылдалын» руш калык мурын мутшо тыге йонгалтеш:

*Ош куэ пасушто шогылдалын,
Кудыр вуй пасушто шогылдалын,
Ай-ли, ой-ли, шогылдалын,*

Ай-ли, ой-ли, шогылдалын,

Але вес мурын мутшо:

М(ы)ландыжат шемрокан,

М(ы)ландыжат шемрокан,

Шемрокан, шемрокан,

М(ы)ландыжат шемрокан,

Моткоч куанен, М. Исаковскийын мурпашажым марланден. Тале руш поэт Токлан тыге возен: «Я от всей души благодарен Вам за Ваши переводы моих стихов на марийский язык и за популяризацию моего творчества в Марийской АССР».

Александр Иванович критик анаштат шагал огыл тыршен. 30-шо ийлаште Москосо «Литература национальностей СССР» журналеш марий сылнымут нерген ятыр статьям савыктен. Сцене искусствылан шумешкен да Марий театрын ятыр спектакыльлан келге шонымашан рецензийым возен.

Александр Иванович Крылов Отечественный сарыште лийын. Тазалыкше сайжак огылат, ончыч фронтыш колтен огытыл, стройбатыш ойыренит. Ток ондакше кредалме лишне турло укрепленийым ышташ полшен, куртньо корным олмыктен.

Александр Иванович Белорусс мландеш контузитлалтын, тушманым сенен Польшыш пурымеке – сусырген, Германий мучко сар корно дене эртен.

Война деч вара Александр Иванович Крылов Марий АССР Министер-влак Советыште пашам ыштен. Йошкар-Олаште Ток Марий писатель ушемын пашашкыже кумыл нолтын ушнен. 1951 ийыште Александр Токым СССР Писатель-влак Союз членыш пуртат. Пашажым кукшын аклен Совет Правительство «За доблестный труд» медаль дене палемден.

1970 ий февраль тылзыште Александр Иванович Крылов шодо чер дене колен.

Александр Ивановичын творчество саскаже поян, турло ойыртемьшан. Тудо кок умырым илен, садланак дыр литературный псевдонимжат – Ток.

Литература:

1. Арслан тукум. – Й-Ола. – 1985. – с.104-109
2. Асаев А. Тудо 60 ийым темен // Ончыко. – 1967. - № 5. – с. 109
3. Васин К. Возалтдыме ойжо кодын. // Ончыко. 1977. - № 4.- с. 106-112
4. Чокмар Э. Сылнымутлан шочын Ток. // Кугарня. – 1997. – 3 октябрь. – с. 12
5. Филиппов А. Маяковскийым марла йонгалтарен. // Ончыко. – 1997. - № 10. – с.104-109